

DOI: 10.31866/2616-7581.7.1.2024.303769

УДК 784-054.72:398.8(71=161.2):001.891Климаш

ЕМІГРАНТСЬКІ ПІСНІ УКРАЇНЦІВ В ОБ'ЄКТИВІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РОБЕРТА КЛИМАША (КАНАДА)

Наталія Федорняк

*кандидат мистецтвознавства, викладач кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва;
ORCID: 0000-0002-4981-6495; e-mail: nataliia.fedorniak@pnu.edu.ua
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна*

Анотація

Мета дослідження – проаналізувати жанрово-тематичний, музичний складник та особливості трансформації емігрантських пісень зі збірок народнопісенного фольклору «Вступ до українсько-канадського іммігрантського фольклорного циклу» і «Українські народні пісні з прерій» Р.Климаша (Канада). **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах об'єктивності, системності й історизму, якому відповідає історико-культурологічний підхід. Застосовано музикознавчий, текстологічний, стилістичний, контекстуальний аналіз, що розкриває музичні, літературні, історико-культурні виміри еволюції емігрантських пісень, а також дає змогу виявити трансформацію емігрантських пісень у нових соціокультурних умовах. **Наукова новизна дослідження** полягає у введенні до наукового обігу збірок нотовидань народнопісенних матеріалів канадсько-українського фольклориста Р.Климаша, які містять зразки емігрантських пісень українців Канади як автентичного музичного фольклору українських переселенців у контексті вивчення трансформації музичної фольклорної традиції українців діаспори Північної Америки. **Висновки.** Емігрантські пісні, що зібрав та опублікував Р.Климаш, створені в середовищі заокеанських емігрантів, – частина культурної спадщини української діаспори Північної Америки, яку становлять епічні розповіді, пісенна лірика й танцювальні гумористично-сатиричні пісні. Народнопісенні матеріали виразно засвідчують актуальну тематику, мелодико-ритмічні та ладові аспекти музичного складника, контексти виконання. Музичний та поетичний стиль пісень увиразнює особливості музики західного регіону України з відповідними мовними діалектами. Зразки емігрантської народної творчості відображають діахронний розвиток пісенної культури українців діаспори від створення емігрантських пісень як автентичних зразків фольклору переселенців з поступовою видозміною до повної асиміляції в іншому культурному

середовищі, що виражено в зміні змісту творів, у використанні макаронічних елементів у текстах, пізніше – мелодичних запозичень.

Ключові слова: музична культура української діаспори; народнопісенна творчість; автентичний музичний фольклор; емігрантський фольклор; трансформація музичної фольклорної традиції; етномузикологія; нотовидання; канадсько-українська фольклористика

Вступ

Соціально-політична ситуація в Україні спричинила виїзд українців у Новий світ і зумовила появу нового культурологічного феномена – діаспорної музичної культури. Перша хвиля еміграції українців у північноамериканські терени, зокрема до Канади, що розпочалася в останній чверті XIX ст., була за характером економічною та складалася із зuboжілих селян Галичини й Буковини, що осідали в провінціях Манітоба, Саскачеван і Альберта, де, освоюючи цілинні степові зони, на відлюді змогли на деякий час зберегти так звану «старокрайову» культуру зі збереженням етнічної специфіки культури західного регіону України. У цей час українці створили новий жанр українського музичного фольклору – емігрантські пісні як результат утілення літературно-музичних рефлексій стосовно переломних змін у житті та свідомості українця. Це лірико-епічні пісні суспільно-побутового циклу, часто гумористично-сатиричні, на теми емігрантського життя, що створювалися від кінця XIX – до початку XX ст. і потім епізодично з'являлися в діаспорі та в Україні (Грица, 2007). Під час переїзду та проживання в Північній Америці виникали пісенні новотвори, у яких селяни відображали реальні, незвичні для селянина життєві ситуації, важкі морально-фізичні умови життя та праці, тугу за рідними і Батьківщиною тощо. Саме їх можна вважати автентичними музичними фольклорними зразками української діаспори Північної Америки. Цей шар народної творчості, на думку С. Грици (1991), відображає «багатопростірний, рухливий характер фольклору, оскільки дозволяє простежити динамічні культурні процеси, зміни їх генотипів, збереження та розпорошення національної традиції, її знакові функції в інонаціональному середовищі» (с. 4). Значну частину емігрантських пісень серед іншого народнопісенного репертуару українців першої хвилі еміграції засвідчують результати фольклорних експедицій канадсько-українського фольклориста Р. Климаша на початку 1960-х рр., у час зацікавлення етнічним корінням національних меншин в Канаді. Зібрано в записах та опубліковано в нотовиданнях ці матеріали, що є першими та єдиними музичними зразками емігрантських пісень українців, які зафіксовані в Північній Америці.

Мета

Метою статті є аналіз жанрово-тематичного, музичного складника та особливостей трансформації емігрантських пісень зі збірок народнопісенного фольклору «Вступ до українсько-канадського іммігрантського фольклорного циклу» та «Українські народні пісні з прерій» Р. Климаша.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Перші спроби зібрати й опублікувати емігрантський музичний фольклор з'являються в Україні у праці «Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності» В. Гнатюка (1902). У Північній Америці перші зразки емігрантського фольклору опубліковано в газеті «Свобода», а в Канаді виходить друком популярна серед українських емігрантів збірка Т. Федика (1911) «Пісні про Канаду та Австрію». Українські фольклорні тексти в Канаді збирав Я. Рудницький (1962, 1963), які опублікував, теоретично осмислив і розділив на: 1) новостворений українсько-канадський фольклор; 2) перенесений; 3) змішаний, уважаючи, що запропонована класифікація вказує на «виразно проведену хронологію поодиноких фольклорних типів» (Рудницький, 1962, с. 139). У середині ХХ ст. в Україні фольклористка С. Грица та ін. (1975) розпочала вивчати музичний аспект емігрантських пісень. У 1975 р. виокремлено емігрантські пісні в нотовиданні. Перше спеціалізоване видання українських пісень про еміграцію С. Грица (1991) здійснила в збірці «Буд здорова, землице: українські народні пісні про еміграцію», які упорядкувала, написала вступну теоретичну статтю.

Серед останніх досліджень щодо різних аспектів трансформації музичної фольклорної традиції в середовищі української діаспори є монографії Г. Карась (2012), В. Дутчак (2013), статті Б. Медвідського (Medwidsky, 2002), А. Нагачевського та М. Маерчик (2010), О. Луцко (2010), М. Гримич (2016), Н. Федорняк (2020) та ін.

Виклад матеріалу дослідження

У полі зору нашого дослідження емігрантські пісні як весь новостворений пісенний фольклор українців поза межами історичної Батьківщини. Емігрантські пісні виникли як новий жанр фольклору в середовищі заокеанських емігрантів першої хвилі для відображення нових життєвих реалій і компенсації відчуття самотності й ізоляції, що переживали українські переселенці. Виконання народних пісень було способом самовираження, який задовольняв духовно-естетичні потреби та надихав у важкий період життя.

Першим дослідником українського фольклору в Канаді є Роберт-Богдан Климаш, якому належать найбільші заслуги в розвитку української фольклористики в Канаді. Він у 1976 р. в університеті Манітоби вперше прочитав курс українського фольклору. Наукові інтереси Р. Климаша зосереджені в площині досліджень українсько-канадського фольклору, зокрема усних розповідей, анекдотів, етномузикології, обрядового фольклору, живописного традиційного мистецтва й іконопису. Фольклорист є автором низки монографій, статей, бібліографічних покажчиків. У докторській дисертації (Klymasz, 1971) та книзі, яку видано в Україні (Климаш, 2013), він вивчає динаміку розвитку українського фольклору на підставі зібраного корпусу усних жанрів фольклору в степових провінціях Канади.

У період 1963–1965 рр. Р. Климаш проводив польові експедиції в Західній Канаді (провінції Манітоба, Альберта, Саскачеван) у місцях компактного

поселення українців, де вивчав і систематизував фольклорний матеріал, зібравши близько 2000 народних пісень (через матеріальні труднощі не зміг опублікувати навіть десятої частини). Мав амбітні плани побувати в Україні, але політична ситуація в той час не дала змоги це зробити. Зібрані польові записи зберігаються в Музеї цивілізації в Оттаві і, ймовірно, є найбільшою колекцією українського народнопісенного матеріалу за межами України. Певна частина зібраних матеріалів була незадовго опублікована й одразу привернула до себе увагу. Зокрема, видано «Вступ до українсько-канадського іммігрантського фольклорного циклу». Теоретичною базою систематизації зібраних польових записів є напрацювання Я. Рудницького, з яким фольклорист тісно співпрацював, готуючи до друку нотні збірки.

У «Вступі до українсько-канадського іммігрантського фольклорного циклу» (Klymasz, 1970) вміщено 28 мелодій пісень. Тексти записав сам автор, а музичну транскрипцію зробив В. Климків (Вінніпег). Українські тексти транскрибовані з польових звукозаписів. Критерії відбору пісень до цієї збірки: а) якщо пісню створили в Канаді; б) якщо пісенний зразок, перевезений з України, зазнав змін у культурному середовищі Канади. Р. Климаш пропонує таку класифікацію народнопісенних матеріалів: а) емігрантські пісні; б) пісні про труднощі; в) пісні «хвали»; г) макаронічні пісні; г) необрядові пісні; д) обрядовий пісенний фольклор.

Емігрантські пісні (2 пісні) (Klymasz, 1970, pp. 21–28) оспівують еміграцію як нове суспільне явище в житті українця та хронологічно детально ілюструють шлях українського емігранта від задуму поїхати й аж до прибуття до очікуваного місця з описом особливостей переїзду та власних переживань. На початку пісень Канаду зображено таким собі Ельдорадо (піс. А2), де емігрант сподівається забезпечити собі майбутнє, без злиднів та пригноблення, а в кінці – «пропащим» місцем. Ці пісні мають обмежену кількість мотивів: причини еміграції (економічні та політичні утиски селян у «старій країні»), підготовка до подорожі (підготовка документів, квитка, грошей), сцена від'їзду (слізне прощання з родиною і друзями), подорож (буря, шторм, хвороби й смерть на кораблі, зустріч льодовика тощо), прибуття в Новий світ (подорож поїздом, переповненим людьми та багажем, хвороби через акліматизацію). Важкий, тривалий і часто смертельно небезпечний переїзд викликав невдоволення, страх і благання порятунку в Бога, коли емігрант на межі життя та смерті.

Пісні про труднощі (8 пісень) відображають труднощі, розчарування, тугу за домом після приїзду емігранта та перебування в Канаді. Серед причин були важкі природні умови, суворий клімат, спалахи хвороб, спричинені акліматизацією, які часто закінчувалися трагічно. Яскраво виражена туга за домом у листах, які надсилають емігранти додому і які з нетерпінням очікують з України («чидав я на листа місяць та й годину, не видів я листа, ні свої родини»); часті порівняння Старого світу та нових умов проживання зі зневірою в майбутнє («а Канада чужий край, та й чужії люди, нима правди ні від кого та й вже і ни буди»). Нестерпна туга за домом, яка в основі кожного тексту, настільки сильна, що емігрант прагне і навіть готовий повернутися додому

(піс. B5). Ще однією характерною рисою пісень цієї групи є образи «зрадливої» Канади («Канадо, Канадо, яка ти зрадлива») та мандрівного емігранта («Ходжу по Канаді та й милі рахую»). Зокрема, тут описані нескінченні простори Північно-Західної Канади текстом: «Ходжу по Канаді та й милі рахую, де мя ніч захопит, там і заночую» (піс. B1). Або «три дні ходу я вже маю без хліба та й води» (піс. B6). Здійснено періодичні спроби поетизації Канади як причини розлуки близьких (піс. B1) чи як співрозмовниці засмученого емігранта (піс. B6) тощо (Klymasz, 1970, pp. 29–56).

Стиль пісень обох груп – переважно багатокуплетні розповіді-хроніки з короткими ліричними епізодами та неяскравою образно-поетичною сферою, поширені в Карпатах. Саме пісня-хроніка документально точно та інформаційно насичено розповідає про всі життєві негаразди емігранта, пригоди побутового характеру на ранньому етапі еміграції. Особливість лексики цих пісень – простота й мінімізація використання тропів (епітети, порівняння). Співанки-хроніки складені коломийковим віршем, хоча наспів не завжди стабільний, виконуються в речитативно-розповідній манері, тому мелодика напівговіркового та напівспіваного характеру: одні наближаються до пісенності, інші – до підкреслено коломийкової танцювальності (рухливі). Новостворені мелодії неширокого діапазону, інколи це симбіоз нового тексту і вже відомої «старокрайової» мелодії. Переважають мінорні лади, що передають сумні настрої. Ритміка рівномірна, часто урізноманітнена ритмічними фігурами та легким акцентуванням, властивими музиці карпатського регіону.

Пісні «хвали» (3 пісні) відображають позитивні настрої емігранта, який адаптувався в Канаді. Ці думки відображені в новостворених піснях, де сум і туга за рідною землею замінюються прийняттям і навіть захопленням Канадою (піс. C1). Інша пісня показує, що Канада справді була сподіваним Ельдорадо, у пошуках якого український емігрант відправився до Нового світу (піс. C3). Домінує мажорний лад, пісні пройняті закличними, світлими настроями різного віршованого розміру (Klymasz, 1970, pp. 57–62).

Макаронічні пісні (7 пісень) оспівують повсякденне життя українського емігранта, є перехідними між українськими піснями про Канаду та українсько-канадськими піснями. Стилістичною особливістю пісенних текстів є вставлення асимільованих англійських запозичень – макаронізмів (жартівливо перекручених на лад іншої мови слів), що свідчить про мовну та культурну трансформацію, оскільки словниковий запас українського емігранта виявився недостатнім, щоб виражати певні поняття Нового світу. Результатом є пісні жартівливого рухливого характеру, які описують пікантні моменти життя українського емігранта. Канада в цих піснях вже є звичним місцем проживання емігрантів. Такі теми, як відчуження батька і сина, де син зображений як лінивий марнотратець (піс. D4), відверта непокора дружини чоловіку на противагу патріархату (піс. D6) тощо, подані в жартівливому тоні.

Український емігрант вживає повсякденну англійську лексику, свідомо трансформуючи її в поетичний комічний прийом, який, по суті, відображає напругу між старою та новою культурою мовними засобами (піс. D3). Максимальний ефект досягається паралельним римуванням англійських слів з до-

даванням закінчень у кінці рядків (піс. D4 – «то коби-то лишень тикит, то ше треба лонча, то коби то для єдної, але то для бонча», тикит (ticket) – квиток, ланч (lunch) – обід, банч (bunch) – група). Макаронізми в цих піснях можуть становити 80 % тексту. Максимальна їх кількість є лише в одному зразку колекції, у відомій пісні «O my darling clementine» (піс. D2), яка зберегла оригінальну мелодію.

Макаронічні тексти найяскравіше відображають початок процесу асиміляції народнопісенної творчості емігрантів не лише через їхній зміст, але й через використання англомовних запозичень. Те, що англомовному читачеві здається безглуздим, смішне для канадського українця (піс. D7). Щодо пісенної традиції українських переселенців, то процес асиміляції проявляється в музичному втіленні, наприклад у запозиченні мелодії (піс. D2). Іноді запозичена мелодія настільки популярна, що співак не знає, що він співає свій текст на «чужу» мелодію. Один з інформаторів Р.Климаша заспівав традиційний текст на мелодію популярної американської пісні «You are my sunshine» і заявив, що вивчив і нотний, і літературний текст в Україні. Інший варіант – пісня «Зав'язала м собі очі» (D6) співається на видозмінену мелодію народної пісні «У сусіда хата біла», крім того, використані закінчення англомовних слів, які паралельно римуються. Пісня D7 – та сама мелодія, навіть перший рядок звучить «У сусіда хата біла», а далі новостворений текст (Klymasz, 1970, pp. 63–76). Новостворені макаронічні пісні виражені абсолютно типовими українськими танцювальними мелодіями, що зазвичай пронизують жартівливий народний побут. Ритміка регулярна акцентна, для співвідношення слова і наспіву показовий силабізм. Мелодика пісень мажоромінорна, функціональна (легко відчуті тоніко-домінантові зв'язки), переважно рухається по акордових тонах. Уживаються секвентні звороти, тональна паралельна змінність. Є зразки, де виразно прослуховуються мотиви карпатського фольклору.

Поряд з новоствореними Р.Климаш до збірки відібрав 2 зразки **необрядових пісень**. Зокрема, пісня E1 «Ой сьогодні від'їжджаю» – повстанська пісня «Я сьогодні від Вас від'їжджаю», у якій видозмінена мелодія, текст автентичний з мінімальними змінами (Klymasz, 1970, pp. 77–80).

Фольклорист також відбирає трансформовані мелодії **обрядового пісенного фольклору** (6 пісень) (Klymasz, 1970, pp. 81–100), серед яких 1 плач-голосіння, 4 весільні пісні та 1 поминальна. Р.Климаш стверджує, що українське весілля серед інших обрядів найдовше збережене в живій традиції. Українсько-канадська весільна пісня як продуктивний жанр належить виключно до чоловічого репертуару. Фольклорист тут публікує українсько-канадські «вівати» (тип весільних танцювальних пісень, які співали на честь молодят), що порівняно з традиційними піснями весільного циклу зазнали змін: з'явилися тексти, які відходять від весільної тематики, а згодом вона і зовсім відсутня. Тематика сучасна, переважно це жартівливі пісні зі вставками макаронічних елементів.

В емігрантському середовищі також збереглися плачі-голосіння, але вони є непродуктивним жанром і можуть виконуватися поза обрядом. Текст пісні F1 зберігає традиційні музично-речитативні особливості старих голосінь, але

функціонує як пісня-згадка про чоловіка. Більш радикальна зміна – зміна стилю виконання та форми голосіння. Сентиментальний, ліричний стиль зі строфованою віршованою структурою – поминальна пісня (F6). Пісні останньої групи є трансформованими зразками традиційного фольклору, адже вони не виконують обрядову функцію, що видно зі змісту, який безпосередньо пов'язаний із життям у Канаді (відповідна лексика, макаронізм) і тематично не стосується весільного обряду. Тому Р. Климаш нотує тут саме «вівати», які не є типологічно весільними і за змістом та функцією можуть не стосуватися весільного обряду. Утворення таких пісень – наслідок поступової втрати сакральних основ весільної традиції та збільшення питомої ваги розважальних дій з відповідними текстами. Отже, фольклорист виділяє саме ті жанри побутового фольклору, які зазнали змін у новому середовищі побутування.

Розшифровані народнопісенні зразки охоплюють зручні, чітко визначені тональності середньої теситури (C dur, G dur, D dur, A dur, F dur, Es dur, a moll, e moll, h moll, d moll, g moll) із зазначенням метроритму та темпу. Амбітус охоплює переважно чисту октаву, але трапляються і пісні вузького діапазону, у межах кварта (голосіння), а також багато пісень, діапазон яких охоплює нону, дециму й ундециму.

До збірки «Українські народні пісні з прерій» (Klymasz, 1992) увійшли пісні, збережені в традиційному звучанні, а також новостворені та видозмінені – усього 61 зразок. Емігрантські пісні опубліковані в розділі «Пісні нового світу» – 24 мелодії. Це розширене доповнення матеріалів, надрукованих у попередній збірці. Продовжуючи попередню класифікацію, Р. Климаш додає ще одну групу – **пісні про тугу за рідною землею**. Постійні розчарування через труднощі в нових умовах проживання спричинили дуже негативне ставлення переселенців до нового життя. Цей настрій домінує в усіх зразках цієї групи, які є найчисельнішими серед народних пісень українців Нового світу в колекції Р. Климаша і представлені ліричними піснями, що відображають психологічний аспект культурної адаптації. Завдяки типізації та художньо-образній системі вони змальовують узагальнені типові образи заробітчана, широкий спектр їхніх переживань, почуття і думки яких були не тільки зрозумілі для всіх, а й такі, що їх кожен міг вважати своїми власними. Тут також надруковані макаронічні та весільні пісні (як доповнення відповідного матеріалу попередньої збірки), тексти яких відібрані за наявністю слів «Канада», «чужина» та споріднених.

Розділ складається з підрозділів, пісні до яких відібрав фольклорист Б. Медвідський. У кожному підрозділі пісні згруповані за тематикою: 1) туга за рідною землею («В чужій землі», «Розлука з рідними», «З канадського циклу»); 2) зі світлої сторони («Макаронічні, жартівливі пісні», «Весільні пісні»).

Р. Климаш відзначає, що нова група пісень схожа з «Емігрантськими піснями» та «Піснями про труднощі», але тут немає конкретних відображень реалій життя, вказівок на особу виконавця, натомість переважають мотиви суму, туги, страждання, спричинені фізичним роз'єднанням членів сім'ї, а також очікування новин з дому. Мотивами емігрантських пісень про **тугу за рід-**

ною землею (Klymasz, 1992, pp. 96–136) є труднощі життя та праці на «новій» землі, настрої самотності, ностальгія за покинутою родиною, трепетні згадки про Батьківщину та родинні стосунки в Україні. Зокрема, ностальгічний настрій створює велика кількість слів та виразів, як-от «чужина», «чужі люди», «далека сторона», «лиха доля», «нещастя», «чорні дні», «біда», «горе», «пропас-ти», «сиротина», «розлука», «сумні свята» тощо. Переважають мотиви суму за родиною та друзями, палке бажання зустрітися з ними, навіть перевезти до себе (піс. № 46, 51), виражене частим використанням слів «мама (мати, мамка, мамунця)», «тато (отець)», «родина», «батьки», «діти (діточки)», «доня», «брат», «сестра», «жінка (жона)», «муж», «друзі», «браття», «сусідоньки» тощо. Також у текстах з'являються образи-символи, через які відбувається уявне спілкування емігрантів з близькими, найчастіше це птахи, наприклад сокіл (емігрант уявляє себе соколом, що летить в рідну Україну, і хоче там залишитися до смерті) (піс. № 41); соловей (у нього запитують про життя рідних в Україні) (піс. № 40); голубочок, сірий голуб, який має передати біль і тугу додому (піс. № 39); горобчик, синичка (донька просить маму прислати «горобчиком хліба, а синичков соли» у піс. № 49); рожі квіти, які приплили водою до матері й передають звістку про важке життя доньки за океаном (піс. № 39); риба, яка має передати по воді листа з України у піс. № 51. Частовживаними є слова «лист», «листочок», «вісті», «переказати», «полетіти» тощо. Кількаразове повторення таких слів створює додаткове смислове навантаження, що посилює ностальгічний настрій. Іноді в текстах згадується назва місцевості, звідки походить емігрант, що доповнюється відповідними мелодичними чи ритмічними мотивами. Є зразки пісень, які тематично поділені на дві частини: туга, відчай, що переходять у колицову чи гумор з незмінною мелодією (піс. № 42–43).

Пісні про тугу за батьківщиною з тематикою «В чужій землі» (№№ 38–41) формують однорідну групу, де в більшості пісень настрої туги за родиною та рідною землею, важкого смутку, відчаю збережений протягом усього твору. Це побутові ліричні пісенні зразки з епічним баладно-пісенним стилем виконання, з регулярним ритмом і розспівністю. Мелодії мінорні, дуже сумні, журливі, синкоповані ритми та зміна метра додають схвильованості. Це недовгі пісні куплетної форми, які характеризуються змінними мелодично-метроритмічними варіантами в кожній строфі. У пісні «Сумно, хмарно по долині» (№ 38) слово «чужина» повторюється 7 разів, нагнітаючи ще більший відчай. Новоствореними емігрантськими піснями цього типу Б. Климаш вважає видозмінені варіанти пісень з материкової України, де також оспівується туга за рідним краєм, але немає конкретної вказівки на процес еміграції. Зразком є «Моя дорога Буковино» (№ 41). У пісні оповідач уявляє себе соколом, який швидко долетів би до рідної Буковини, де його чекає щасливе життя і смерть.

У піснях «Розлука з рідними» (№№ 42–46) атмосфера ностальгії збережена вже лише частково. Тематика стосується розлуки з найріднішими та переживань з цього приводу, де в сумному тужливому настрої з'являються світлі думки про зустріч рідних. Мелодії мажоро-мінорні чітко ритмізовані,

синкоповані, рухливі, ритм тридольний, у ладовому відношенні ці мелодії увиразнюють музику західноукраїнського регіону, зокрема «гуцульська» колискова (№ 42). Виконавський стиль лірико-пісенний, баладний (довгі тексти, але без сюжетної лінії, утілені переживання).

У піснях «3 канадського циклу» (№№ 47–53) виокремлена тематика «мандрівний емігрант» («Ходжу по Канаді...») і «зрадлива Канада» («Канадо, Канадочко, яка ти зрадлива...»). Зазвичай тексти починаються рядком «Ходжу по Канаді...» (№№ 47–49) і продовжуються: «Та й милі рахую, де ня ніч захопит, там переночую» (№ 47, 49), що описує велику територію Канади, де емігранти шукають роботи (№ 48), а також важкі умови життя («О, якби ти, мамко, знала, яка мені біда...» (№ 49)). У нотних архівах Р. Климаша є сім текстових варіантів пісень (3 варіанти мелодії) про «зрадливу Канаду». Канада як розлучниця українських сімей та рідних людей оспівана в піснях № 47, 48, 51–53: «О, Канадо, Канадо, Яка ти зрадлива, не єдного чоловіка з жінок розлучила». Іноді текст продовжується в тому ж дусі і повніше розкриває тему роз'єднання сім'ї, підкреслюючи важкі умови, з якими зустрічаються емігранти в Канаді: «Не єдного чоловіка, та й не єдні діти. Ой, горе ж там, горе в Канаді сидіти». Це побутові ліричні пісні куплетної форми, чітко ритмізовані, силабічні, що є типовим для лірики заходу України, інколи співалися «до танцю», за словами інформантів. Мелодії пісень № 47, 48, 50, 51 однакові – відомі локальні танцювальні поспівки (та сама мелодія, що весільні вівати).

Р. Климаш додає в цій збірці **макаронічні пісні** (піс. № 54–58) (Klymasz, 1992, pp.137–150), які є переважно жартівливими, але гумор іноді може бути образливий чи надто різкий. Вони стосуються різних аспектів соціального життя, наприклад зваба нареченого (піс. № 54), сімейна сварка очима дитини в стилі фарсу (піс. № 55), ставлення одружених жінок до холостяків (піс. № 56). Упертість чоловіків у звабленні жінки й «оманлива» зовнішність зображені в пісні «Я нинька попався» (№ 57). Текст співається на мелодію ліричної народної пісні «А зорі, а зорі по синьому морі...», що в поєднанні з комічним змістом підкреслює жартівливість ситуації. Досить часто словесний текст емігрантських жартівливих пісень, пройнятий трагічним чи сумним настроєм, записаний мелодією мажорного ладу танцювального характеру чи навпаки (відображення серйозного через жартівливо-гротескне), що створює комічний ефект невідповідності наспіву й тексту (контраст), який зумисно викликає усмішку.

Тексти насичені макаронізмами – чайнамен (китаєць), сигара, бинени, дре-си (одяг), павдри (пудра), липстики (губна помада), бечляр (парубок). Зокрема, 15 слів пісні «Скрипка грає і цимбали» (№ 58) є англломовними, що становить 37,5 % усього тексту. Мелодії цих пісень мажорні, рухливі, неширокого діапазону.

У цій збірці також доповнено групу **весільних пісень** (№№ 59–61), які не є зразками обрядового фольклору, але відрізняються від попередніх, перекликаючись з піснями про тугу. Пісня «Летіла зазулька» (піс. № 59) оспівує неможливість приїзду на весілля сестри, чи пісня «Дорога сестричко»

(піс.№ 60) наповнена настроями переживання за сестру, яку віддають заміж.

Спільним елементом українсько-канадських віватів є тост на честь молодят. Найкоротшим віватом в архівах Р.Климаша є пісня № 61. Мелодії всіх зразків – традиційна весільна поспівка, на яку також і ладкали.

У новотворах цієї збірки переважають мінорні тональності (натуральний, гармонічний, мелодичний мінор), часто зі значною кількістю знаків (*es moll*, *b moll*, *as moll*, *gis moll*). Мелодії охоплюють діапазон у межах октави, теситурно вони низькі, рух мелодії стрибкоподібний, синкопований, рідше – плавний.

Виконавцями записаних пісень обох збірок є чоловіки та жінки віком від 38 до 83 років, які приїхали в період першої хвилі еміграції з Тернопільської (Заліщицький, Борщівський, Чортківський, Гусятинський повіти), Івано-Франківської (Снятинський, Івано-Франківський повіти), Чернівецької (Кіцманський повіт), Львівської, Волинської областей України, та кілька співаків, які народилися в Канаді. Серед них більша частина пенсіонерів, є також фермери, дружини фермерів, домогосподарки, столяр, священник. Фольклорні зразки виконані *a capella* сольо чи колективно (дуети, тріо).

Висновки

Емігрантські пісні, які зібрав та опублікував Р.Климаш, створені в середовищі заокеанських емігрантів – частина культурної спадщини української діаспори Північної Америки, яку становлять співанки-хроніки в речитативно-розповідній манері (наближені до пісенності чи підкреслено коломийкової танцювальності), епічні лірико-пісенні балади, побутові й танцювальні жартівливо-сатиричні пісні. Народнопісенні матеріали виразно засвідчують актуальну тематику – подорож на чужину, переїзд через море, океан; переживання після виїзду з рідного краю; розчарування та труднощі в процесі освоєння земель й адаптації до нових умов проживання; драматичні переживання розлучених сімей; адаптація на чужині, покращення матеріального становища, ностальгія, туга за рідним краєм, прагнення повернутися додому; соціально-побутове життя емігранта тощо. Музичний та поетичний стиль пісень увиразнює особливості музики західного регіону України з відповідними мовними діалектами. Мелодика парландового чи танцювального характеру, часто це відомі «старокрайові» поспівки, на мелодії яких виконуються і пісні про тугу за батьківщиною, і макаронічні пісні, і весільні пісні. Ритміка регулярна, урізноманітна ритмічними фігурами; для співвідношення слова та наспіву показовий силабізм. Сумні настрої втілені мінорними ладами в емігрантських піснях, піснях про труднощі та тугу за Батьківщиною. Світлими настроями сповнені пісні «хвали», макаронічні жартівливі, весільні пісні в мажорних ладах.

Зразки емігрантської народної творчості відображають діахронний розвиток пісенної культури українців діаспори від створення емігрантських пісень як автентичних зразків фольклору переселенців з поступовою видозміною до повної асиміляції в іншому культурному середовищі, що виражено у вживанні англійської лексики та макаронізмів, що трансформує зміст пісні;

популярних американських мелодій з українськими макаронізованими текстами; мелодій народних пісень материкової України та макаронізованих текстів.

Емігрантські пісні можна вважати автентичними зразками народнопісенного фольклору емігрантів, оскільки вони сформувалися в емігрантському середовищі українців, які єдині їх розуміють і для яких вони становлять певну цінність. Через розпорошені поселення українців емігрантський фольклор, як і материковий, не мав середовища для живого побутування та поширення разом з поступовою неактуальністю тематики. Тому одна частина пісень збереглася в первинних «застиглих» формах, а інша – повністю асимілювалася. Деякі зразки емігрантських новотворів спорадично можна почути у формі виконавського фольклоризму серед українців діаспори Північної Америки.

Перспективи подальших розвідок полягають в аналізі та впорядкуванні польових записів емігрантських пісень, що зібрав Р. Климаш, а також розширенні дослідження емігрантських пісень української діаспори Північної Америки.

Список бібліографічних посилань

- Гнатюк, В. (1902). Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 50(6), 1–67.
- Гримич, М. (2016). *Нариси з українсько-канадської фольклористики: Богдан Медвідський*. Дуліби.
- Грица, С. (1991). Українські народні пісні про еміграцію. В С. Грица (Упоряд.), *Буд здрава, землеце: українські народні пісні про еміграцію* (с. 3–24). Музична Україна.
- Грица, С. (2007). *Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор*. Астон.
- Грица, С. Й., Дей, О. І., & Марченко, М. Г. (Упоряд.). (1975). *Наймиські та заробітчанські пісні* [Ноти]. Наукова думка.
- Дутчак, В. Г. (2013). *Бандурне мистецтво українського зарубіжжя XX – початку XXI століття* [Монографія]. Фоліант.
- Карась, Г. В. (2012). *Музична культура української діаспори у світовому часопросторі XX століття* [Монографія]. Тіповіт.
- Климаш, Р.-Б. (2013). *Українська народна культура в канадських преріях* (С. Кухаренко, упоряд. & пер., М. Гримич, ред.). Дуліби.
- Луцко, О. (2010). Мотиви й поетика українських народних пісень про еміграцію в Канаду. *Народознавчі зошити*, 3–4, 438–448.
- Нагачевський, А., & Маерчик, М. (2010). Особливості української фольклористики в Канаді. *Народознавчі зошити*, 3–4, 293–309.
- Рудницький, Я. (1962). До питання систематики українсько-канадського фольклору. В В. Янев (Ред.), *Записки Наукового товариства імені Шевченка: Т. 169. Збірник на пошану Зенона Кузеля* (с. 135–139). Товариство імені Шевченка.
- Рудницький, Я. (1963). *Збірник заходознавства: Т. 9(7). Матеріали до українсько-канадської фольклористики й діалектології*. Українська Вільна Академія Наук.

- Федик, Т. (Уклад.). (1911). *Пісні про Канаду і Австрію*. Руска книгарня.
- Федорняк, Н. Б. (2020). *Трансформація музичної фольклорної традиції у середовищі української діаспори Північної Америки: історико-виконавський аспект* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка].
- Klymasz, R. B. (1970). *An introduction to the Ukrainian-Canadian immigrant folksong cycle* (W. P. Klymkiw, musical transcriptions). National Museums of Canada.
- Klymasz, R. B. (1971). *Ukrainian folklore in Canada: An immigrant complex in transition* [PhD Dissertation, Indiana University].
- Klymasz, R. B. (Comp.). (1992). *Ukrainian folksongs from the Prairies* (with A. Hornjatkevyc, B. Medwidsky, & P. Prociuk). Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.
- Medwidsky, B. (2002). Approaches to Ukrainian folklore studies in Canada: The past, present and future of the discipline. In O. Makar & R. Bilash (Eds.), *Migrations from Western Ukraine to Western Canada* [Conferences proceedings] (pp. 67–73). Canadian Centre for Ukrainian Culture and Ethnography.

References

- Dutchak, V. H. (2013). *Bandurne mystetstvo ukrainskoho zarubizhzhia XX – pochatku XXI stolittia* [Bandura art of Ukrainian abroad of the 20th – beginning of the 21st century] [Monograph]. Foliant [in Ukrainian].
- Fedorniak, N. B. (2020). *Transformatsiia muzychnoi folklornoi tradytsii u seredovyschci ukrainskoi diaspory Pivnichnoi Ameriky: istoryko-vykonavskiy aspekt* [Transformation of the musical folklore tradition in the environment of the Ukrainian diaspora of North America: Historical and performing aspect] [Abstract of PhD Dissertation, Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko] [in Ukrainian].
- Fedyk, T. (Comp.). (1911). *Pisni pro Kanadu i Avstriiu* [Songs about Canada and Austria]. Ruska knyharhnia [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (1902). Pisenni novotvory v ukrainsko-ruskii narodnii slovesnosti [Song innovations in Ukrainian-Russian folk literature]. *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society*, 50(6), 1–67 [in Ukrainian].
- Hrymych, M. (2016). *Narysy z ukrainsko-kanadskoi folklorystyky: Bohdan Medvidskiy* [Essays on Ukrainian-Canadian folkloristics: Bohdan Medvidskiy]. Duliby [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. (1991). Ukrainski narodni pisni pro emihratsiiu [Ukrainian folk songs about emigration]. In S. Hrytsa (Comp.), *Bud zdrava, zemlytse: ukrainski narodni pisni pro emihratsiiu* [Bud zdrava, zemlytse: Ukrainian folk songs about emigration] (pp. 3–24). Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. (2007). *Ukrainska folklorystyka XIX – pochatku XX stolittia i muzychnyi folklor* [Ukrainian folkloristics of the 19th and early 20th centuries and musical folklore]. Aston [in Ukrainian].
- Hrytsa, S. Y., Dei, O. I., & Marchenko, M. H. (Comps.). (1975). *Naimytski ta zarobitchanski pisni* [Salary and wage-earner songs] [Notes]. Naukova dumka [in Ukrainian].
- Karas, H. V. (2012). *Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia* [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world time-space of the 20th century] [Monograph]. Tipovit [in Ukrainian].

- Klymash, R.-B. (2013). *Ukrainska narodna kultura v kanadskykh preriakh* [Ukrainian folk culture in the Canadian prairies] (S. Kukharenko, Comp. & Trans., M. Hrymych, Ed.). Duliby [in Ukrainian].
- Klymasz, R. B. (1970). *An introduction to the Ukrainian-Canadian immigrant folksong cycle* (W. P. Klymkiw, musical transcriptions). National Museums of Canada [in English].
- Klymasz, R. B. (Comp.). (1992). *Ukrainian folksongs from the Prairies* (with A. Hornjatkevyc, B. Medwidsky, & P. Prociuk). Canadian Institute of Ukrainian Studies Press [in English].
- Klymasz, R. B. (1971). *Ukrainian folklore in Canada: An immigrant complex in transition* [PhD Dissertation, Indiana University] [in English].
- Lutsko, O. (2010). Motyvy y poetyka ukraïnskykh narodnykh pisen pro emihratsiïu v Kanadu [Motifs and poetics of Ukrainian folk songs about emigration to Canada]. *The Ethnology Notebooks*, 3–4, 438–448 [in Ukrainian].
- Medwidsky, B. (2002). Approaches to Ukrainian folklore studies in Canada: The past, present and future of the discipline. In O. Makar & R. Bilash (Eds.), *Migrations from Western Ukraine to Western Canada* [Conferences proceedings] (pp. 67–73). Canadian Centre for Ukrainian Culture and Ethnography [in English].
- Nahachevskiy, A., & Maierchuk, M. (2010). Osoblyvosti ukraïnskoi folklorystyky v Kanadi [The characteristics of Ukrainian folklore studies in Canada]. *The Ethnology Notebooks*, 3–4, 293–309 [in Ukrainian].
- Rudnytskyi, Ya. (1962). Do pytannia systematyky ukraïnsko-kanadskoho folkloru [To the issue of systematics of Ukrainian-Canadian folklore]. In V. Yanev (Ed.), *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka: T. 169. Zbirnyk na poshanu Zenona Kuzeli* [Memoirs of the Shevchenko Scientific Society: Vol. 169. Collection in honor of Zenon Kuzeli] (pp. 135–139). Tovarystvo imeni Shevchenka [in Ukrainian].
- Rudnytskyi, Ya. (1963). *Zbirnyk zakhodoznavstva: T. 9(7). Materiialy do ukraïnsko-kanadiiskoi folklorystyky y diialektolohii* [Collection of Western Studies: Vol. 9(7). Ukrainian-Canadian folklore and dialectological texts]. Ukrainian Free Academy of Sciences [in Ukrainian].

EMIGRANT SONGS OF UKRAINIANS IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC RESEARCH OF ROBERT KLYMASZ (CANADA)

Nataliia Fedorniak

PhD in Art Studies, Lecturer at the Department of Ukrainian Music Studies and Instrumental Folk Art;

ORCID: 0000-0002-4981-6495; e-mail: nataliia.fedorniak@pnu.edu.ua

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Abstract

The purpose of the research is to analyse the genre and thematic, musical component and peculiarities of the transformation of emigrant songs from the collections of folk songs Introduction to the Ukrainian-Canadian Immigrant Folklore Cycle and Ukrainian Folk Songs from the Prairies by R. Klimasz (Canada). **The research methodology** is based on the principles of objectivity, systematicity and historicism, which is supported by the historical and cultural approach. The musicological, textual, stylistic, and contextual analyses are applied, which reveal the musical, literary, historical and cultural dimensions of the evolution of emigrant songs, and also allow us to identify the transformation of emigrant songs in new socio-cultural conditions. **The scientific novelty** of the research lies in the introduction into scientific circulation of the collections of sheet music of the Canadian-Ukrainian folklorist R. Klymasz, which contain samples of emigrant songs of Ukrainians in Canada as authentic musical folklore of Ukrainian immigrants in the context of studying the transformation of the musical folklore tradition of Ukrainians in the North American diaspora. **Conclusions.** The emigrant songs collected and published by R. Klymasz, created among overseas emigrants, are part of the cultural heritage of the Ukrainian diaspora in North America, which consists of epic stories, song lyrics, and humorous and satirical dance songs. The folk song materials clearly demonstrate the current themes, melodic, rhythmic and harmonic aspects of the musical component, and the contexts of performance. The musical and poetic style of the songs expresses the peculiarities of the music of the western region of Ukraine with its respective linguistic dialects. Examples of emigrant folklore reflect the diachronic development of the song culture of Ukrainians in the diaspora from the creation of emigrant songs as authentic examples of immigrant folklore with gradual modification to complete assimilation into another cultural environment, which is expressed in the change of content of the works, the use of macaronic elements in the texts, and later – melodic borrowings.

Keywords: Ukrainian diaspora musical culture; folk song art; authentic musical folklore; emigrant folklore; transformation of musical folklore tradition; ethnomusicology; musical notation; Canadian-Ukrainian folklore studies

